

تدوین مدل نظری شهر دوستدار سالمند با استفاده از الگوی فراترکیب^۱

مینا هرندی

دانشجوی دکتری شهرسازی، گروه شهرسازی، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران

مجتبی رفیعیان^۲

استاد برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، گروه شهرسازی، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران (استاد مدعو). استاد برنامه-

ریزی شهری و منطقه‌ای، گروه شهرسازی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

حمید صابری

استادیار برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، گروه شهرسازی، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران

امیرحسین شبانی

استادیار برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، گروه شهرسازی، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۴/۱۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۵/۱۸

چکیده

دو عامل کاهش نرخ باروری و افزایش امید به زندگی که باعث سالخوردگی جمعیت می‌گردند از اواسط قرن بیستم در کشورهای توسعه یافته آغاز گردیده و اکنون در کشورهای در حال توسعه هم پدیدار شده‌اند. این موضوع ابعاد وسیعی را شامل می‌شود و دغدغه‌ی سالمندی را در زمینه‌های مختلف نمایان می‌سازد. با توجه به پیامدهای بحران سالمندی پیش رو در کشورمان قطعاً مطالعات حوزه‌ی سالمندی اهمیت ویژه‌ای می‌یابد. هدف اصلی مقاله‌ی حاضر بررسی جایگاه مطالعات برنامه‌ریزی شهری با رویکرد شهر دوستدار سالمند در میان انواع دغدغه‌های سالمندیست تا در دو قالب ساختاری و محتوایی به واکاوی مطالعات حوزه نظری در قلمروی شهر دوستدار سالمند در پژوهش‌های داخلی بپردازد تا ضمن ارائه‌ی چارچوب نظری، میزان پژوهش در این زمینه را در پژوهش‌های داخلی مورد بررسی قرار دهد. مقاله‌ی پیش رو از نوع توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر راهبرد فرامطالعه است که با استفاده از روش‌شناسی فراترکیب به تحلیل مقالات علمی پژوهشی در قالب نوزده مقاله، با محوریت شهر دوستدار سالمند پرداخته و به منظور گردآوری و تحلیل داده‌ها از روش‌هایی چون مرور نظام‌مند و کدگذاری باز استفاده نموده است. پس از استخراج داده‌ها، مقولات مورد نظر، مشخصات عمومی و در نهایت مدل و چارچوب نظری پژوهش تبیین گشته است. در جمع‌بندی ابعاد حضورپذیری، امنیت، اجتماعات دوستدار سالمند، امنیت و حس تعلق به عنوان ابعاد اصلی شهر دوستدار سالمند برشمرده شد که با شاخص‌های تدقیق‌شده، چارچوب نظری پژوهش را شکل می‌دهند و طبق مدل نظری این تحقیق سیاست‌گذاری شهر دوستدار سالمند بر مبنای دو رکن مکان و مشارکت محقق می‌گردد.

کلمات کلیدی: شهر دوستدار سالمند؛ سالمند؛ فرا مطالعه؛ فراترکیب

۱ این مقاله مستخرج از رساله دکتری شهرسازی (مینا هرندی) تحت عنوان "تبیین نظری جایگاه مکان عمومی مشارکت‌پذیر در راستای حضورپذیری سالمندان با رویکرد شهر همه‌شمول" تحت راهنمایی دکتر مجتبی رفیعیان و دکتر حمید صابری و مشاوره دکتر امیرحسین شبانی در دانشکده هنر، معماری و شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد به انجام رسیده است.

۲-(نویسنده مسئول): rafiei_m@modares.ac.ir

جمعیت جهان رو به پیر شدن است و پیش بینی می‌شود که در سال ۲۰۵۰ جمعیت سالمندان جهان چند برابر کودکان زیر ۵ سال گردد و در کشورهای در حال توسعه از جمله ایران سرعت رشد سالمندی از کشورهای پیشرفته بیشتر است (تقدیسی و همکاران، ۱۳۹۳). با رشد امکانات زیست و حمایت‌های بهداشتی از شهروندان، هر سال به سهم سالمندان از جمعیت شهرها افزودی می‌شود. متناظر با این افزایش سهم، چالش‌های جدیدی پیش روی مدیریت شهری قرار گرفته است (اسدپور و دیگران، ۱۳۹۸: ۴۴). در واقع، پیری یک سرآشویی ساده نیست که همه با یک شتاب آن را به پایین طی کنند؛ بلکه پلکانی با نرده‌های بی‌نظم است که برخی از آن با سرعتی بیش از دیگران پایین می‌روند. پدیده‌ی سالمندی یک مسیر طبیعی است که در آن تغییرات فیزیولوژیکی و روانی-اجتماعی در بدن رخ می‌دهد و اصولاً سالمندی فیزیولوژیکی با سالمندی روانی و سالمندی اجتماعی در یک فرد به طور همزمان اتفاق نمی‌افتد، در واقع سالمندی ابعاد مختلفی را شامل می‌شود اما پیوند شهرها و حضورپذیری سالمندان چگونه شکل می‌گیرد. دغدغه اصلی این تحقیق بر مبنای جایگاه شهرهای دوستدار سالمند شکل گرفته است، و این‌که نگاه به شهر دوستدار سالمند چگونه باید تحلیل شود و در این راستا جهت ایجاد قالبی در یک فرآیند عقلانی، خلاءهای علمی موضوع مورد پژوهش بررسی گشته و در نهایت به رسالت نظری پژوهش متصل خواهد شد. پژوهش با در نظر گرفتن رسالت خود در راستای مشارکت در تولید دانش^۱ به این امر اعتقاد دارد که این مهم، از احکامی که به لحاظ نظری صادر خواهد شد به دست می‌آید و در این رابطه ابتدا مروری بر روی پژوهش‌های صورت گرفته بر مبنای فراترکیب کیفی صورت می‌گیرد تا ضمن مشخص شدن خلاءهای علمی موجود در این زمینه، چارچوب و قالب‌های نظری حوزه شهر دوستدار سالمند تبیین گردد. مقاله‌ی حاضر تلاش دارد تا با فرامطالعه‌ی پژوهش‌های مربوط به شهر دوستدار سالمند چشم اندازی از کم و کیف این موضوع ارائه دهد و به همین منظور سوالات این تحقیق این چنین می‌باشند:

- مشخصات عمومی و ساختاری پژوهش‌های انجام گرفته در حوزه‌ی شهر دوستدار سالمند در مقالات علمی-پژوهشی داخلی چیست؟

- مشخصات نظری و محتوایی پژوهش‌های حوزه‌ی شهر دوستدار سالمند در مقالات علمی پژوهشی داخلی پیرامون چه مسائلی است؟

پژوهش پیش رو بر مبنای رویکرد کیفی شکل گرفته و به منظور پاسخ به پرسش‌های مطرح در این پژوهش از روش فرامطالعه^۲ با نگاه فراترکیب به عنوان راهبرد پایه‌ای پژوهش استفاده شده است. راهبرد فرامطالعه نوع متفاوتی از مطالعات ثانویه است که در آن سعی می‌شود علاوه بر تلفیق نتایج پژوهش‌های قبلی تاملی بر فرآیندهای آنها نیز داشته باشد. فرامطالعه، مطالعه‌ی پژوهش‌های دیگر است (Zhao, 1991). فرامطالعه از دیدگاه بنچ و دای^۳، خود بر چهار روش متمرکز است که مشتمل بر فراتحلیل، فراروش، فراترکیب و فرانظریه می‌باشد.

از آنجا که فراترکیب^۴ نگاهی جامع و عمیق به مسئله‌ی مورد بررسی می‌بخشد، در این مقاله به عنوان روش‌شناسی

1 Contribution To Knowledge

2 Meta Study

3 Bench & Day

4 Meta-Synthesis

پژوهش در نظر گرفته شده است. فراترکیب نوعی مطالعه‌ی کیفی است که اطلاعات و یافته‌های استخراج شده از مطالعات کیفی دیگر را با موضوع مشابه بررسی می‌کند و با فراهم کردن نگرشی نظام‌مند برای پژوهشگران از طریق ترکیب پژوهش‌های کیفی منتخب به کشف موضوعات و استعاره‌های جدید می‌پردازد. به عبارتی فراترکیب، ترکیب تفسیرهای داده‌های اصلی مطالعات منتخب است (کمالی، ۱۳۹۶).

از نظر کمالی (۱۳۹۶)، در پیاده‌سازی مراحل روش فراترکیب در وهله‌ی اول تعریف سوالات پژوهش است که می‌تواند پدیده‌ای خاص، ابعاد و پیامدهای آن و همچنین عوامل موثر بر آن را بررسی کند که در این پژوهش پدیده‌ی مورد نظر شهر دوستدار سالمند می‌باشد. در گام بعد به صورت نظام‌مند به جستجوی مقالات منتشر شده در مجله‌های مختلف پرداخته خواهد شد و در ادامه، چنانچه هدف دستیابی به یافته‌های محتوایی است در آن زمینه‌هایی چون روش‌شناسی‌ها، پایگاه‌های فکری و ... در مقالات انتخاب شده به عنوان جامعه‌ی آماری مورد نظر بررسی می‌شوند. در مرحله‌ی بعد، هدف اصلی فراترکیب شکل می‌گیرد که در واقع تفسیر یکپارچه و جدیدی از یافته‌هاست. در مرحله‌ی تحلیل، پژوهشگر موضوعاتی را تحلیل می‌کند که بین مطالعه‌های موجود در فراترکیب پدیدار شده‌اند. این اقدام به عنوان بررسی موضوعی شناخته می‌شود و پژوهشگر یک طبقه‌بندی ارائه می‌دهد که موضوع را به بهترین شکل توصیف کند (Sandelowski, 2007). در مرحله‌ی نهایی محقق پاسخ به پرسش تحقیق را بر اساس پژوهش‌های مرتبط استخراج می‌کند و این پاسخ حاصل نتایج پژوهش‌های مختلف است و متناسب با هدف پژوهشگر تنظیم و ساماندهی می‌شود (کمالی، ۱۳۹۶).

در این پژوهش جامعه آماری از مقاله‌های چاپ شده در مجلات علمی پژوهشی منتخب کشور انتخاب گردید. از این رو سعی شد تا با توجه به دغدغه پژوهش که در حوزه سالمندی قرار می‌گیرد، ابتدا مجلات علمی پژوهشی حوزه سالمندی در کشور که شامل نشریات سالمند شناسی، سالمند و روان‌شناسی پیری در بازه زمانی سال‌های ۱۳۸۵ تا پایان سال ۱۳۹۷ مورد بررسی قرار بگیرند تا جایگاه مطالعات شهر دوستدار سالمند در زمینه کلی مطالعات مقالات علمی پژوهشی سالمندی در کشور مورد بررسی واقع شوند؛ ضمن اینکه انتخاب سال ۱۳۸۵ به عنوان تاریخ مبدا، از آن جهت می‌باشد که اولین شماره منتشر شده از سوی نشریه سالمند که قدیمی‌ترین ژورنال در میان نشریات علمی پژوهشی حوزه تخصصی سالمندی است پاییز ۸۵ می‌باشد. در گام بعد مطالعه بر روی مقالات چاپ شده در همان بازه زمانی (۱۳۸۵-۱۳۹۷) -در صورت وجود- بر روی نشریات تخصصی حوزه معماری و شهرسازی با درجه علمی-پژوهشی شامل نشریات آرمانشهر، مدیریت شهری، مطالعات شهری، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، معماری و شهرسازی ایران، معماری و شهرسازی پایدار، هنرهای زیبا و هویت شهر انجام گرفت. با بررسی کل، در هر دو گروه نشریات یعنی نشریات حوزه تخصصی سالمندی و حوزه تخصصی شهرسازی و معماری، پژوهش‌های مورد نظر در قالب شهر دوستدار سالمند شامل نوزده مقاله مورد بررسی نهایی قرار گرفت. متن این پژوهش‌ها به عنوان یک داده برای پاسخگویی به سوالات پژوهش در نظر گرفته شد و از کدگذاری باز برای تحلیل داده‌ها استفاده گردید. کدگذاری باز شیوه‌ای مناسب برای تقلیل اطلاعات کیفی و ارائه توصیفی دقیق پیرامون یک موضوع است. در این روش با رجوع به داده‌های مورد مطالعه، به تدریج داده‌ها خلاصه شده تا در نهایت اصلی‌ترین مفاهیم و مضامین مرتبط با موضوع تحقیق مشخص و چارچوب نظری تبیین گردد.

رویکرد نظری

بهبود شرایط زندگی، افزایش امید به زندگی و افزایش طول عمر باعث گردیده که جمعیت سالمندان به طور بی-سابقه‌ای در سراسر جهان زیاد شده و این موضوع تغییری چشمگیر در توزیع سنی را در چند دهه‌ی آینده ایجاد خواهد کرد. امید به زندگی^۱ را می‌توان متوسط سال‌هایی که انتظار می‌رود که یک فرد در یک کشور به آن عمر برسد، تعریف کرد. این شاخص یکی از مهمترین شاخصه‌های خلاصه‌ای^۲ بوده که برآیند عوامل مختلف اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و ... است و از آن به عنوان نماگر اصلی سلامت یک جامعه یاد می‌شود (طاهری بازخانه و همکاران، ۱۳۹۴).

سالمندی، فرایندی زمانی است که افراد در ۶۵ سالگی و بالاتر ادر معرض آن قرار می‌گیرند؛ گاهی در ملاک سنی تفاوت‌هایی وجود دارد اما به نظر می‌رسد بر اساس گروه‌بندی سه گانه، آغاز ۶۵ سالگی برای تشخیص سالمندی مناسب‌تر است (خاشعی ۱۳۸۳، به نقل از زرقانی و همکاران، ۱۳۹۴). سالمندی به همان میزان که بدن‌مند است مکان‌مند نیز است. همچنین سالمندی صرفاً محدود به فضاهای خاص شهری نیست، بلکه هر جنبه از زندگی سالمندی با فضاهای گوناگون شهری ارتباط پیدا می‌کند (آرابی و دیگران، ۱۳۹۹: ۷۸).

سازمان بهداشت جهانی شهرهای دوستدار سالمند را شهرهایی می‌داند که با استفاده از تامین کیفیت‌های محیطی اساسی مورد نیاز سالمندان، تامین سلامت و مشارکت آنها، فعالیت مطلوب شهروندان سالمند را افزایش داده و در نهایت موجب افزایش کیفیت زندگی در آنان شود، فیلیپسن (۲۰۱۱)، به نقل از ایرانشاهی و قلعه نویی، (۱۳۹۶). شهر دوستدار سالمند محیطی برای حمایت بهتر سالمندان بوده که با فعال کردن آنان در جامعه‌ی مدنی، خانواده و محله فرصت‌های متعددی برای مشارکت مطلوب سالمندان در جامعه فراهم نماید (ایرانشاهی و قلعه نویی، ۱۳۹۶).

بر اساس رویکرد سازمان بهداشت جهانی، شهرهای دوستدار سالمند شامل آن دسته از فضاهای شهری هستند که توزیع خدمات عمومی در آنها به گونه‌ای است که حداکثر تناسب را با نیازها و محدودیت‌های افراد سالمند دارد، سازمان بهداشت جهانی (۲۰۰۷)، به نقل از زرقانی و همکاران، (۱۳۹۴). سازمان بهداشت جهانی (۲۰۰۷)، در کتاب شهرهای دوستدار سالمند^۳. هشت مولفه‌ی اصلی برای شهر دوستدار سالمند معرفی می‌کند، شامل: مسکن^۴، حمل و نقل^۵، مشارکت اجتماعی^۶، فضاهای عمومی و ساختمان‌ها [مکان‌های عمومی]^۷، ارتباطات و اطلاعات^۸، احترام و شمول اجتماعی^۹، مشارکت مدنی و اشتغال^{۱۰}، سرویس‌های سلامتی و پشتیبانی^{۱۱} (WHO, 2007). شهر دوستدار سالمند به عنوان هدف اجتماعی اصلی موضوع سالمندی ماندگار در مکان^{۱۲} قرار می‌گیرد. ایده‌ی سالمندی ماندگار در مکان توسط پاستالان^{۱۳} مطرح شد که می‌توان آن را اینچنین تعبیر نمود: توانمند ساختن سالمندان برای ماندگاری

¹ Life Expectancy

² Summery Measure

³ Age Friendly Cities

⁴ Housing

⁵ Transportation

⁶ Social Participation

⁷ Outdoor spaces and buildings

⁸ Communication and information

⁹ Respect and social inclusion

¹⁰ Civic participation and employment

¹¹ Community support and health services

¹² Ageing in place (a.i.p)

¹³ Pastalan

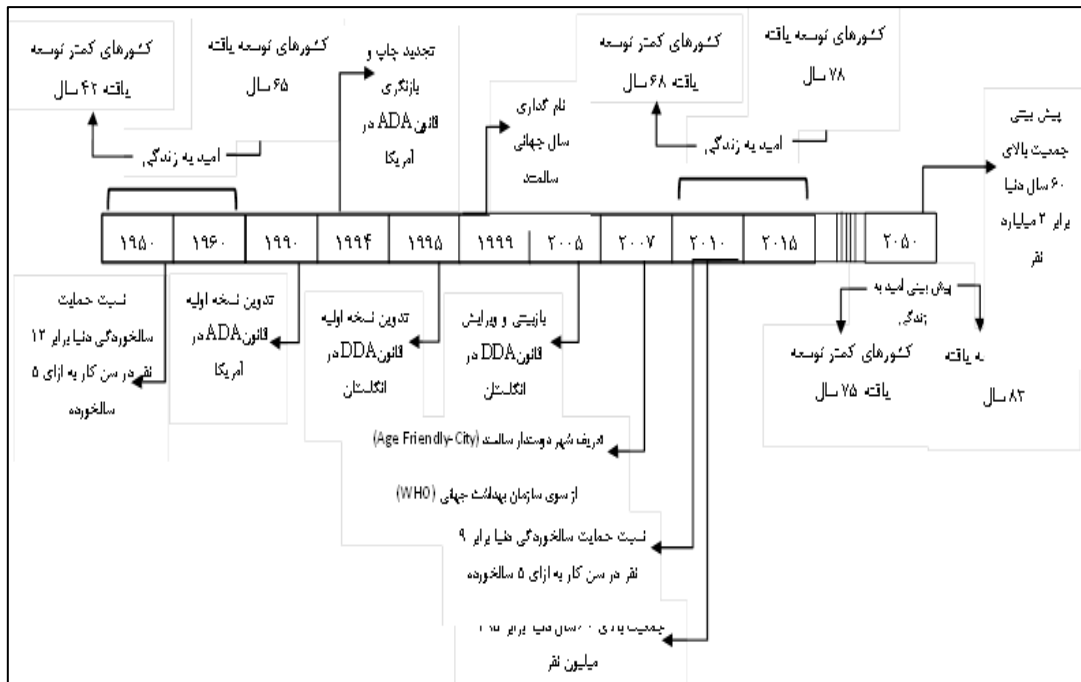
در محل سکونت خودشان؛ با وجود مشکلات و نیازهای روزافزون که به خاطر تغییرات زندگی‌شان ایجاد شده است. مسائلی چون کاهش سلامتی، بیوه شدن یا کاهش درآمد (Spang, 2018: 10). سالمندی ماندگار در مکان به زبان ساده، حفاظت از توانایی افراد است که تا مادامی که ممکن است در خانه و محله‌ی خودشان بمانند و زندگی کنند (Ball, 2004: 1). به زعم سیکس میث و دیگران (۲۰۱۷)، هدف از سالمندی ماندگار در مکان این است که سالمندان را در مقابله با چالش‌های زندگی و یافتن راه‌های مطلوب در راستای زندگی مستقل یاری رساند (Sixsmith et al, 2017).

سالخوردگی جمعیت از اواسط قرن بیستم به بعد، ابتدا در کشورهای توسعه یافته و بعد در سال‌های اخیر، در کشورهای دیگر در حال روی دادن است. امید به زندگی در دهه ۱۹۵۰ در بیشتر مناطق توسعه یافته ۶۵ سال بود، در حالی که در همان سال در مناطق کمتر توسعه یافته، برابر ۴۲ سال بوده است. در سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۵ امید به زندگی در مناطق توسعه یافته تر به ۷۸ سال و در مناطق کمتر توسعه یافته به ۶۸ سال رسیده است. و پیش بینی می‌شود تا سال ۲۰۵۰ امید به زندگی در مناطق توسعه یافته تر ۸۳ سال و در مناطق کمتر توسعه یافته به ۷۵ سال برسد. بنابراین در تمام جهان میزان سالخوردگی جمعیت رو به ازدیاد است.

می‌توان گفت تا قبل از پایان قرن بیستم بیشتر تمرکز بحث‌های جمعیت‌شناختی روی مباحث رشد سریع جمعیت و مسائلی که می‌توانست به بار بیاورد، بود ولی در حال حاضر تمرکز بحث‌های جمعیت‌شناختی روی سالخوردگی جمعیت است. در سطح جهانی شمار سالمندان به سرعت رو به ازدیاد است به گونه‌ای که شمار افراد ۶۰ ساله و بیشتر در سه دهه اخیر دو برابر شده و پیش‌بینی می‌شود از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۵۰ تعداد آنها از ۷۹۵ میلیون به ۲ میلیارد نفر برسد. این روند باعث گردیده که نسبت حمایتی سالخوردگی^۱ از ۱۲ نفر در سن کار به ازای پنج نفر سالخورده در سال ۱۹۵۰ به ۹ نفر در سال ۲۰۱۰ و ۴ نفر در سال ۲۰۵۰ کاهش یابد.

به نوعی سرعت افزایش نسبت سالخوردگان در جمعیت بیشتر از سرعت رشد جمعیت در سن اشتغال است. پس نسبت تعداد سالخوردگان به تعداد افراد در سن اشتغال در حال افزایش است که از آن با عنوان "بحران سال-خوردگی جمعیت" یاد می‌شود، یعنی نبود تعادل در بین جمعیت در سن اشتغال و جمعیت سالخورده (دارابی و ترابی، ۱۳۹۶).

¹ Elderly Support Ratio

نمودار ۱. مقایسه زمانی موج تحولات سالمندی در جهان منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

برگزیدن سال ۱۹۹۹ به عنوان سال جهانی سالمند و تعریف مفهوم شهر دوستدار سالمند از سوی سازمان بهداشت جهانی در سال ۲۰۰۷ را می‌توان از مهم‌ترین اقدامات تامین کیفیت زندگی سالمندان در شهرها برشمرد. اما در مروری بر کاربری راهکارهای حمایتی شهری در دنیا از جامعه سالمندان در نخستین ایده‌ها میتوان به تدوین قوانین حمایتی در این رابطه پی برد. در سال ۱۹۹۰ قانون ADA^۱ در آمریکا جهت کاهش تبعیض بین گروه سالمندان و معلولین با سایر افراد جامعه تصویب شد که این قانون در سال ۱۹۹۴ بازنگری و تجدید چاپ شد. در این قانون به مقررات طراحی مکان‌های عمومی و تجاری قابل دسترس برای همه‌ی سنین توجه شده است. به این معنا که افراد در هر سن و با هر سطح از اختلال چه آسیب موقت (مانند یک عضو شکسته)، ناتوانی عمده (مانند کوری) و یا مشکلات ذهنی (مانند خوانش پریشی^۲) باید در مطالعات و طراحی محیطی در نظر گرفته شوند. همچنین در انگلستان نیز در سال ۱۹۹۵ نسخه‌ی اولیه‌ی قانون DDA^۳ در راستای عدم تبعیض معلولین و سالمندان با سایرین تدوین شد و در سال ۲۰۰۵ مورد بازنگری واقع شد. بر اساس این قانون افزایش سن باعث می‌شود تا افراد سالمند یک تا سه حالت ناتوانی جسمی، حسی و ذهنی را تجربه نمایند و هر کدام از این سه حالت می‌تواند بر توانایی سالخوردگان به لحاظ توانایی حضور در فضا چون ادراک محیط و جهت‌یابی در فضای شهری اثرگذار باشد. بر همین مبنا حرفه‌مندان محیط مصنوع و طراحان محیطی باید با صرف نظر از معلولیت و سن کاربران، اطمینان حاصل برای دسترسی آنان به خدمات محیطی را فراهم آورند. همچنین در انگلستان انجمن‌های خانه‌سازی که طرح‌های مسکن اجتماعی را توسعه می‌دهند الزاماتی را فراهم آوردند که هدف آن تامین کیفیت خوب مسکن از طریق ایجاد محیطی ایمن و جذاب برای همگان از جمله سالخوردگان و ناتوانان باشد و در آن دسترسی به خدمات و تسهیلات محله برای آنان به سهولت امکان‌پذیر باشد (برتون و میچل، ۱۳۹۲).

^۱ Americans with Disability Act

^۲ Dyslexia

^۳ Disability Discrimination Act

فرآیند مور مطالعه

یافته‌های مقاله‌ی پیش رو در دو بخش ساختاری و محتوایی ارائه شده است. بخش ساختاری در پاسخ به پرسش اول پژوهش به بررسی ویژگی‌های عمومی مقالات منتخب می‌پردازد تا از طریق این بررسی، وضعیت عمومی مطالعات در حوزه شهر دوستدار سالمند در مقالات داخلی ترسیم گردد و بخش محتوایی نیز در پاسخ به پرسش دوم، چارچوب نظری پژوهش‌های انجام شده را در حوزه شهر دوستدار سالمند تبیین نموده است.

قالب ساختاری

در این بخش مشخصات عمومی مقالات مطالعه شده در حوزه سالمندی در نشریات مورد مطالعه، بررسی شدند. در این رابطه دو قالب اصلی در نظر گرفته شده است. قالب اول بررسی نشریات با زمینه تخصصی سالمندان شامل نشریات سالمند و روان‌شناسی پیری و در قالب دوم بررسی نشریات با زمینه تخصصی معماری-شهرسازی است تا بررسی شود طی بازه‌ی زمانی مورد نظر، چه مقالاتی صرفاً با موضوع شهر دوستدار سالمند از سایر زمینه موضوعات پژوهشی جدا شده‌اند.

جدول ۱. گروه تخصصی مقالات حوزه شهر دوستدار سالمند به تفکیک نشریات تخصصی

مقاله	کدها	فراوانی	سهم (درصد)
نشریات مقالات در حوزه‌ی شهر دوستدار سالمند	گروه نشریات تخصصی معماری و شهرسازی	۱۳	۶۸
	گروه نشریات تخصصی مقالات سالمندی	۶	۳۲

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

در حوزه نشریات علمی-پژوهشی نشریه‌های آرمانشهر، مدیریت شهری، مطالعات شهری، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، معماری و شهرسازی ایران، معماری و شهرسازی پایدار، هنرهای زیبا، هویت شهر، سالمند و روان‌شناسی پیری انتخاب شدند که در بازه‌ی زمانی ۱۳۸۵-۱۳۹۷ باشند و فراوانی مقالات آنها به شرح جدول ۲ می‌باشد.

جدول ۲. فراوانی مقالات حوزه شهر دوستدار سالمند در نشریات مورد بررسی

نام ژورنال	فراوانی مقالات	درصد فراوانی
سالمند	۵	۲۶/۳
روان‌شناسی پیری	۱	۵/۳
آرمانشهر	۳	۱۵/۷
مدیریت شهری	۱	۵/۳
مطالعات شهری	۲	۱۰/۵
مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای	۱	۵/۳
معماری و شهرسازی ایران	۱	۵/۳
معماری و شهرسازی پایدار	۱	۵/۳
هنرهای زیبا	۱	۵/۳
هویت شهر	۳	۱۵/۷
مجموع	۱۹	۱۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

قالب محتوایی

محتوای مقاله‌های منتخب ذیل مقوله‌هایی چون پایگاه فکری پژوهش، نوع پژوهش به لحاظ روش‌شناسی و محور پژوهش مورد بررسی قرار گرفتند.

تم پایگاه‌های نظری پژوهش

هر پژوهش علمی با تم پایگاه‌های نظری معینی طراحی شده و این پایگاه‌ها پایه ای هستند که پژوهش بر مبنای آن شکل می‌گیرد و شبکه‌ی منطقی از روابط و توصیفات را پدید می‌آورند.

پس از مطالعه دقیق و دسته‌بندی مقالات مبحث شهر دوستدار سالمند مشخص گردید که کل مقالات در دسته-بندی پایگاه‌های نظری چگونه تفکیک می‌شوند. با نظر به موضوعات بررسی شده در تمام مقالات منتخب، پس از مطالعه‌ی جز به جز می‌توان دریافت که موضوع شهر دوستدار سالمند در نوزده مقاله‌ی مورد بررسی در پنج تم پایگاه نظری اصلی شامل اجتماعات دوستدار سالمند، نیازسنجی، حضورپذیری، تعلق مکانی و امنیت سالمندان دسته‌بندی می‌گردند.

تم اجتماعات دوستدار سالمند در اصل بر پایه‌ی قالب فکری سازمان بهداشت جهانی شکل گرفته و به دنبال تامین کیفیت‌های محیطی مورد نیاز سالمندان است تا بتوان سطح زندگی آنها را ارتقا بخشید و بر مبنای دیدگاه سازمان بهداشت جهانی، ویژگی‌های اجتماع دوستدار سالمند را تعریف نماید. در این رابطه اصلی‌ترین مباحث مطرح شده در قالب مواردی چون فضاها، عمومی و مسکن سالمندان، مشارکت و شمول اجتماعی، حمل و نقل، جابجایی و دسترسی، ارتباطات، اطلاعات و خدمات سلامتی، آشنایی مکان برای سالمندان و البته موضوع مهم دیگر که کمتر بدان توجه شده است بحث سیاستگذاری مسئولین در قبال شهرهای دوستدار سالمند است. تم نظری نیازسنجی نیز در پی تعریف شهر دوستدار سالمند از نگاه کاربران می‌باشد. از زاویه‌ی دید جامعه‌ی هدف که همان سالمندان می‌باشند اصلی‌ترین مباحث مورد نظر را می‌توان بیشتر در قالب‌های اجتماعی دانست که در آن مواردی چون انگیزه، اجتماع‌پذیری، کار و فعالیت، تفریح و موضوع مهم زندگی در خانه‌ی خود مطرح می‌باشد. در مرتبه‌ی بعد پایگاه نظری حضورپذیری سالمندان قرار گرفته که مقالات دسته‌بندی شده در این بخش با نظر به ترجیحات سالمندی جهت حضورپذیری و تعامل به تعریف شاخص‌های شهر دوستدار سالمند می‌پردازد و توجه اصلی آن معطوف به مشارکت‌پذیری توسط سالمندان می‌باشد. بعد حضورپذیری و تاکید ویژه آن بر مشارکت‌پذیر بودن شهرها برای سالمندان اصلی‌ترین مباحث را برای تعریف شهر دوستدار سالمند در قالب فضاها، شهری پویا و سرزنده و همخوان با طبیعت می‌داند و البته نکته‌ی حائز اهمیت در این بعد توجه به موضوع هویتی و خاطره‌انگیزی مکان‌های شهری است که با پیوند بین خاطرات دیروز و امروز تا حد زیادی بر حضورپذیری سالمندان در فضاها، شهری موثر است در همین رابطه تلاش جهت حفظ باهویت، خاطره‌انگیز و رویدادپذیر در شهرها از اصلی‌ترین موارد هستند.

پایگاه فکری تعلق مکانی در پی تعریف شهر دوستدار سالمند در قالب سه عامل ادراکی، کالبدی و اجتماعی می‌باشد که بحث تعاملات اجتماعی و بازشناسی تجارب گذشته در مکان‌های شهری همچنین توجه به مبحث مالکیت برای سالمندان را مد نظر قرار می‌دهد. پایگاه نظری امنیت به تعریف شهر دوستدار سالمند با نگاه شهر امن سالمندی پرداخته است و به طور خلاصه می‌توان گفت شهر دوستدار سالمند با نگاه ویژه امنیت در دو بعد اصلی کالبد و بعد مبلمان شهری تعریف شده است. واژه امنیت که که تمان شیونات زندگی انسان را در بر می‌گیرد و با بقای نفس و موجودیت انسان پیوند می‌خورد (مرادی و همکاران، ۱۳۹۹). تمام موارد بررسی شده در ابعاد مختلف مطالعات صورت گرفته برای شهر دوستدار سالمند در نهایت قالب چارچوب نظری مقاله را تشکیل می‌دهند.

مقوله	کدها	فراوانی	سهم (درصد)
پایگاه نظری غالب در پژوهش های مورد بررسی	اجتماعات دوستدار سالمندان	۶	۳۲
	نیازسنجی سالمندان	۶	۳۲
	حضورپذیری و مشارکت سالمندان	۴	۲۱
	تعلق مکانی سالمندان	۲	۱۱
	امنیت سالمندان	۱	۵

منبع: یافته های پژوهش، ۱۳۹۹

فراورش پژوهش

در مطالعه‌ی صورت گرفته سعی گردیده تا در قالب فراورش نیز تحلیلی بر روش‌شناسی پژوهش‌های گذشته انجام گردد. در ابتدا در رابطه با طبقه‌بندی صورت گرفته در روش‌شناسی پژوهش‌های مقالات از دو قالب اصلی استفاده گردید و همه مقالات مورد مطالعه (۱۹ مقاله مورد نظر) از دیدگاه هدف و از دیدگاه ماهیت جداگانه تفکیک گردیدند.

جدول ۴. روش‌شناسی پژوهش‌های مورد بررسی به لحاظ هدف

مقوله	کدها	فراوانی	سهم (درصد)
روش‌شناسی پژوهش‌ها به لحاظ هدف	کاربرد	۱۷	۸۹
	بنیادی-کاربردی	۲	۱۱

منبع: یافته های پژوهش، ۱۳۹۹

جدول ۵. روش‌شناسی پژوهش‌های مورد بررسی به لحاظ ماهیت

مقوله	کدها	فراوانی	سهم (درصد)
روش‌شناسی پژوهش‌ها به لحاظ ماهیت	توصیفی-تحلیلی	۱۴	۷۴
	همبستگی	۳	۱۶
	پیمایشی	۲	۱۱

منبع: یافته های پژوهش، ۱۳۹۹

نتیجه‌گیری و دستاورد علمی و پژوهشی

در فرامطالعه‌ی صورت گرفته با نظر به الگوی فراترکیب از میان کل مقالات منتخب در راستای تعریف شهر دوستدار سالمند با توجه به رویکردهای نظری مختلف از میان تمام ۱۹ مقاله‌ی مورد بررسی، محورهای اصلی پژوهش معین گردید. در خلال پژوهش مشاهده شد که در میان مقالات مورد تحلیل، موضوع شهر دوستدار سالمند با مشارکت و فعالیت سالمندان در شهر عجین گشته است و به نوعی می‌توان گفت مفهوم شهر دوستدار سالمند با مفاهیم مکان و مشارکت‌پذیری سالمند قرابت نزدیکی دارد که مبنای تدوین مدل این پژوهش قرار خواهد گرفت. در میان مقالات مورد بررسی حوزه‌هایی چون شهرهای جهانی دوستدار سالمند، تعلق مکانی، امنیت، حضورپذیری و نیازسنجی سالمندان با عنوان محورهای موضوعی در بازتولید مفهوم شهر دوستدار سالمند نقشی اساسی دارند. شناخت مفهوم شهر مشارکت‌پذیر دوستدار سالمند در این پژوهش با مقدمه ورود به شاخص‌های مورد نظر امکان‌پذیر می‌گردد. از این رو ترسیم و تبیین چارچوبی نظری در جهت تعریف ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های مفهوم مورد نظر ضروری می‌باشد.

جدول ۶. ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های استخراج شده‌ی مفهوم شهر دوستدار سالمند در پژوهش‌های مورد بررسی

مفهوم	بعد	مولفه	شاخص‌ها
مفهوم شهر دوستدار سالمند	اجتماعات دوستدار سالمند	آشنایی	تغییرات کم در محیط، عناصر و جزئیات آشنا در محیط چون مبلمان شهری
	مشارکت‌پذیری سالمند	خوانایی و قابل تشخیص بودن	علایم و عناصر خوانا، سبک‌های ساده در جزئیات مثل ورودی‌ها، نماها و ...

در دسترس بودن	کاهش پراکندگی فیزیکی در عناصر، کاهش پراکندگی اجتماعی
راحتی	وجود فضاهای مکت و نشستن، سرویس‌های بهداشتی مناسب، شیب‌های ملایم، پله برقی، رمپ‌ها و ...
سکونت	مسکن مناسب و ارزان، راحتی و ایمنی مسکن، تردد آسان
فضاهای عمومی و ساختمان‌ها	محوطه‌های تمیز، فضاهای سبز، مبلمان شهری کارآمد، مسیرهای ویژه پیاده و دوچرخه سالمند، نورپردازی، وجود سرویس‌های بهداشتی
مشارکت اجتماعی	وجود مراسم و رویدادهای شهری، ارزان بودن فعالیت‌ها، تنوع ارابه فعالیت‌ها، دوری از انزوا
تکریم و شمول اجتماعی	خدمات داوطلبانه و همگانی برای سالمندان، خدمات تجاری، حضور سالمندان در برنامه‌های اجتماعی، دسترسی به خدمات سلامت
حمل و نقل	حمل و نقل ثابت و ارزان، دسترسی آسان، استقرار مناسب ایستگاه‌ها و توقف‌گاه‌های وابسته
مشارکت و اشتغال	ارائه طیف مشاغل برای سالمندان در مکان عمومی، ساعات کاری منعطف، آموزش
ارتباطات و اطلاعات	سیستم‌های ارتباطی کارآمد برای سالمندان، بهره از تکنولوژی و اینترنت در مکان عمومی برای سالمندان
خدمات سلامتی	وجود خدمات اجتماعی و سلامتی در اماکن عمومی، دسترسی به خدمات حمایت‌کننده اجتماعی، ارابه خدمات داوطلبانه به سالمندان
مشارکت سیاستگذاران و مردم	کاهش هزینه‌های آموزش‌های رسانه‌ای، حمل و نقل کارآمد، ارتقای امنیت، استاندارد سازی، توجه به ارتقای بهداشت و سلامت

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

ادامه جدول ۶: ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های استخراج شده مفهوم شهر دوستدار سالمند در پژوهش‌های مورد بررسی

مفهوم	بعد	مولفه	شاخص‌ها
شهر دوستدار سالمند	حضورپذیری سالمندان	دسترسی	دسترسی آسان به مکان، حضور همه گروه‌های سنی و جنسی
		امنیت و ایمنی	قابل دفاع بودن، وجود سلامت روانی، نبود چشم متذکر در مکان
		آسایش	نزدیکی مکان عمومی به محل سکونت، وجود مبلمان شهری کارآمد، آرامش مکان
		پویایی	تنوع کاربری‌ها، تحرک در فضا، حضور گروه‌های مختلف سنی در مکان عمومی
		هم‌آوایی با طبیعت	تمیزی و دوری از آلودگی‌ها، وجود درختان و سایر عناصر طبیعی
		رمزگرایی و ابهام	مکان عمومی آشکار و قابل دفاع، مکان عمومی قابل کشف
		هویت	توجه به رنگ، مصالح و جزییات مکان با هویت
		آزادی در مکان	آزادی انجام فعالیت‌ها، حضور افراد متعدد در مکان
		رویدادپذیری مکان	مکان مبتنی بر رویداد مداری
		نیازسنجی سالمندی	مکان
نظم	شکل‌گیری منظم کلیات و جزییات		
خاطره‌سازی	وجود بستری از اتفاقات ورزشی، مذهبی و ... در مکان، انطباق مکان با فرهنگ و آداب، دوستانه بودن مکان		
سلامت روان	شفای معنوی (جنبه درونی و حس تعلق سالمند به مکان) شفای اجتماعی (مشارکت جمعی سالمند در فعالیت‌های در مکان) شفای کالبدی (تمایل و انگیزه حضور سالمند در مکان) شفای ذهنی (تاثیر بر اعتقادات و تفکر سالمند در مکان) شفای احساسی (تجربه برقراری ارتباط سالمند با دیگران)		
شادکامی	تعاملات بین نسلی، زمینه انتقال تجربه، ایجاد حس حمایت اجتماعی، سرزندگی، سهولت ادراک مکان		
انگیزه	استقلال، راحتی، جهت‌یابی، کنترل بر مکان، آسایش، فرصت ملاقات، لذت از مکان و تعامل با سایرین		
تعلق	نزدیکی مکان عمومی به خانه و محله، آرامش، داشتن آشنایان، انس با مکان، داشتن مالکیت شخصی		
فعالیت	قابلیت مکان در بسترهای فعالیتی چون مطالعه، پیاده روی، تعامل با دوستان، تفریح، بازی و خریدهای روزانه		
اجتماع‌پذیری مکان	فضاهای تجمع، برآوردن احتیاجات عاطفی و تعاملات در مکان، غنای حسی، احترام به حقوق سالمندان، آزادی حرکت		
آموزش و کار	کارگاه‌های خوداشتغالی سالمندان، کارهای داوطلبانه، برگزاری فعالیت‌هایی چون گلکاری، صنایع دستی و ...		
تفریح و فراغت	تعاملات، خاطره‌گویی و مرور زندگی، حضورپذیری، فضاهای گفتگو، ارتباط با طبیعت، دوری از سر و صدا، نزدیکی به فضای سکونت، توسعه فضاهای پیاده		

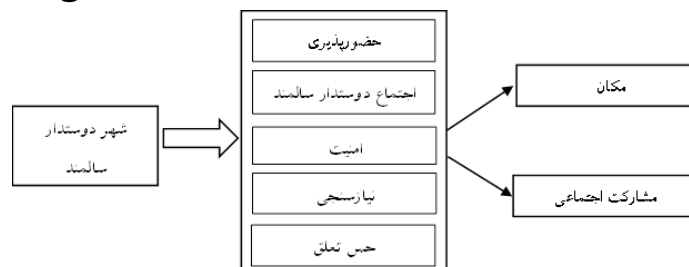
ادامه جدول ۶: ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های استخراج شده مفهوم شهر دوستدار سالمند در پژوهش‌های مورد بررسی

مفهوم	بعد	مولفه	شاخص‌ها
شهر دوستدار سالمند	نیازسنجی سالمندی	زندگی در خانه و محله	دسترسی و حمل و نقل آسان، احساس امنیت و استقلال، آسایش، یادآوری تجارب و خاطرات، تسلط بر مکان، تعاملات
		خود	اجتماعی، داشتن نقش مداخله‌گر در مکان

نظارت	روشنایی در مکان های باز شهری، حضور چشم ناظر در مکان	
کاربری	وجود کاربری های فعال شبانه روزی، تنوع کاربری ها، نبود اراضی بایر در محلات	
میلان شهری	طراحی کارآمد، مکان یابی مناسب، سهولت ادراک	
بافت شهری	نسبت فضای باز به بسته، تعریف مسیر پیاده با عرض مناسب، دسترسی مناسب به حمل و نقل عمومی، کف سازی معابر، محصوریت، نفوذپذیری	امنیت سالمند
نورپردازی	کیفیت نورپردازی، پراکنش نورپردازی در مکان های عمومی	
آسایش	کاهش انواع آلودگی های بیولوژیکی در مکان، وجود سرویس های بهداشتی	
خوانایی	وضوح بصری فرم، بهره از رنگ و نشانه های قوی و غنی در مکان چون نشانه های سبز	
ادراکی-شناختی	خاطره انگیزی مکان، حس بازشناسی تجارب گذشته در مکان، تمایز کالبدی در مکان، خوانایی، حدود مالکیت مشخص در مکان، هویت	حس تعلق به مکان
کالبدی	چیدمان فضا، رنگ، ارتباط درون و بیرون مکان، جزئیات محیط	سالمندان
اجتماعی	تعاملات اجتماعی در مکان، وجود فضاهای تجمع در محلات، وجود بستر فعالیت های اجتماعی سالمندان	

منبع: یافته های پژوهش، ۱۳۹۹

در انتها با نظر به تعریف مولفه ها و شاخص های دسته بندی شده برای هر کدام از پنج بعد، آنچه در یک مقیاس بالاتر در همه موارد مشخص گردید تاکید بر دو رکن مکان و مشارکت می باشد، به گونه ای که از چارچوب نظری برمی آید مفهوم شهر دوستدار سالمند با مفاهیم مکان و مشارکت پذیری سالمند قرابت نزدیکی دارد که و می توان از آنها به عنوان ارکانی جهت مطالبه شهر دوستدار سالمند یاد کرد که مبنایی برای ایجاد مدل نظری این پژوهش گردید. اساس این مدل نگرشی نوین در بازتولید تعریف شهر دوستدار سالمند می باشد که آن را به عنوان مفهومی مبتنی بر مکان و مشارکت برمی شمارد. طی فراترکیب انجام شده و تلاش جهت توسعه چارچوب نظری شهر دوستدار سالمند، این پژوهش پنج بعد امنیت، حس تعلق، حضورپذیری، اجتماع دوستدار سالمند و نیازسنجی سالمند را به عنوان خوانش های نظری اصلی معرفی می نماید اما نکته ی قابل تامل پیوند میان آنها می باشد که بر این اساس می توان از منظر پنج رویکرد تعریف شده تعامل مضامین مکان و مشارکت پذیری را استخراج نمود.

شکل ۱. مدل مفهومی استخراج شده با نظر به فراترکیب منبع: یافته های پژوهش، ۱۳۹۹

مقاله ی حاضر به دنبال شناسایی جایگاه مطالعاتی بود که با توجه به رسالت پژوهش در حوزه شهر دوستدار سالمند مطرح شده است. فراترکیب روشی برای بررسی یافته های حاصل از مطالعات کیفی در یک موضوع خاص است و در این پژوهش سعی شد به روشی نظام مند مجموعه ای از مطالعات کیفی درباره ی عوامل اصلی حوزه ی شهر دوستدار سالمند تحلیل شود و به عنوان خروجی به بازتولید چارچوب نظری شهر دوستدار سالمند پردازد. در این فرآیند پس از بازبینی مقالات مطالعه شده، در نهایت نوزده، مقاله انتخاب و به عنوان داده های اصلی در قالب الگوی فراترکیب مورد تحلیل واقع شدند. طبق الگوی فراترکیب صورت گرفته در این پژوهش سعی گردید تا برای عملیاتی سازی مفهوم شهر دوستدار سالمند با توجه به حوزه های پژوهشی مختلف در مقالات معتبر نشریات علمی- پژوهشی داخلی ابعاد، مولفه ها و شاخص های مورد نظر استخراج گردد. چرا که یکی از روش های مطلوب برای توسعه مبانی نظری پژوهش، تعیین معیارها و شاخص های موثر بر موضوع پژوهش است (داداش پور و الوندی پور،

۱۳۹۵). در این مقاله کوشش شد تا بر اساس ابعاد دسته‌بندی شده با نظر به خروجی فرآیند فراترکیب انجام شده، در قالب مضامین حس تعلق، امنیت، حضورپذیری، اجتماع دوستدار سالمند و نیازسنجی سالمندان مولفه‌ها و شاخص‌های مورد نظر استخراج و در قالب چارچوب نظری ارائه گردند. در نهایت در راستای تلفیق و جمع‌بندی مطالعات پژوهش سعی گردید تا بر اساس شناسایی اشتراک و پیوند میان اجزای چارچوب، مدل نظری تحقیق ترسیم و از این طریق زیربنای شهر دوستدار سالمند تبیین گردد. طبق مدل نظری این تحقیق چنان استنباط می‌گردد که عناصر مکان و مشارکت در واقع دو رکن اصلی و زیربنایی شهر دوستدار سالمند هستند و دستیابی به شهرهای دوستدار سالمند نیازمند اتخاذ تصمیماتی است که نه تنها در پی تاثیر بر جنبه‌های کالبدی مکان باشد بلکه بر ابعاد غیر کالبدی، علی‌الخصوص مشارکت‌پذیری اجتماعی بر مبنای ترجیحات گروه‌های سالمندان نیز موثر واقع گردد.

اما از نگاهی دیگر نکته‌ی قابل تامل در این پژوهش جایگاه حوزه مطالعاتی شهر دوستدار سالمند است. همان‌گونه که بررسی گردید در بازه‌ی زمانی مورد نظر در این تحقیق (مرور مقالات سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۷) در سه نشریه‌ی تخصصی علمی پژوهشی داخلی حوزه‌ی سالمندان (سالمند، روان‌شناسی پیری و سالمندشناسی)، تنها ۶ مقاله در حوزه‌ی سالمند-شهر دوستدار سالمند جای گرفتند و همچنین از میان نشریات علمی-پژوهشی معتبر حوزه‌ی معماری-شهرسازی در مجلات آرمانشهر، مدیریت شهری، مطالعات شهری، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، معماری و شهرسازی ایران، معماری و شهرسازی پایدار، هویت شهر و هنرهای زیبا در بازه‌ی زمانی مورد نظر، تنها ۱۳ عدد مقاله به بحث شهر دوستدار سالمند اختصاص داشته‌اند که این عدد در کنار سایر تحقیقات داخلی حوزه‌ی شهرسازی بسیار اندک می‌باشد. در یک ارزیابی کلی می‌توان گفت مبانی نظری موجود در حوزه‌ی شهر دوستدار سالمند نیازمند تامل و توجه بیشتری است. دستیابی به ارتقای بستر علمی مدیون پژوهش علی‌الخصوص با نگاه بنیادی و نظری در این زمینه است و در این راستا ضرورت دارد تا فرصت پژوهش‌های آتی بیشتری در کشورمان در اختیار حوزه‌ی شهر دوستدار سالمند قرار گیرد. گفتنی است در تحقیق حاضر مقاله‌های فارسی چاپ شده در نشریات دارای رتبه‌ی علمی-پژوهشی داخلی بررسی شدند اما در پژوهشی فراگیرتر می‌توان افزون بر تحلیل مقاله‌های علمی داخل، مقاله‌های چاپ شده در نشریات معتبر خارج از کشور را نیز بررسی نمود و از منابع بیشتری برای تحلیل برخوردار شد.

منابع

- صداقتی، عاطفه و امانی، ملاحظت (۱۳۹۵)، ارتباط شادکامی و حیطه‌های خاص امیدواری سالمندان با میزان استفاده از فضاها شهری. مجله روان‌شناسی پیری، دوره ۲، شماره ۲، ۸۱-۹۰.
- کوپر، هریس (۱۳۹۱)، ترکیب پژوهش‌ها و فراتحلیل رویکردی گام به گام. حیدرعلی هومن. تهران: مرکز تحقیقات صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.
- اسدپور، کاوه و نسترن، مهین. ثقفی، محمودرضا (۱۳۹۸)، ظرفیت‌های برنامه‌ریزی شهری همکارانه برای پاسخ به مسائل سالمندی شهری. فصلنامه علمی-پژوهشی جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، سال دهم، شماره ۱، ۴۳-۵۶.
- الفت، میلاد، شرقی، علی، ضرغامی، اسماعیل (۱۳۹۶)، مدل‌یابی معادلات ساختاری (MES) شاخصه‌های شهر دوستدار سالمند پایدار در تهران» نشریه معماری و شهرسازی پایدار، سال پنجم، شماره اول: ص ۷۴-۶۱.
- ایرانشاهی، ایوب (۱۳۹۴)، طراحی شهری بر اساس معیارهای شهر دوستدار سالمند، نمونه موردی خیابان چهارباغ

- اصفهان، اصفهان: پایان نامه کارشناسی ارشد طراحی شهری، دانشگاه هنر اصفهان.
- ایرانشاهی، ایوب و قلعه نویی، محمود(۱۳۹۶)، ارزیابی میزان مطابقت فضاهای شهری با شاخص‌های شهر دوستدار سالمند. مطالعه‌ی موردی: خیابان چهارباغ عباسی اصفهان. نشریه هویت شهر. سال یازدهم، شماره ۳۰، ۸۲-۶۹.
- ایلالی، احترام‌السادات. ترقی، زهره(۱۳۹۷)، مقایسه نگرش سالمندان و مدیران به وضعیت شاخص‌های شهرهای دوستدار سالمند، نشریه سالمند، دوره ۱۳، شماره ۲، ۲۴۹-۲۳۶.
- آرای، حسین و نظم‌فر، حسین و عزت‌پناه، بختیار(۱۳۹۹)، تحلیلی بر تجربه‌ی شهر دوستدار سالمند (مطالعه موردی: شهر کرج)، فصلنامه علمی-پژوهشی جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، سال دهم، شماره ۳، ۹۸-۷۷.
- برتون، الیزابت. میچل، لین (۱۳۹۲) طراحی همه شمول؛ خیابان‌هایی برای زندگی، مناسب‌سازی خیابان‌های شهری برای سالمندان، الهه ساکی. ساناز فنایی، تهران: چاپ اول، انتشارات آرمانشهر.
- پورجعفر، محمدرضا و تقوایی، علی‌اکبر و بمانیان، محمدرضا و صادقی، علیرضا و احمدی، فریال(۱۳۸۹)، ارائه‌ی انگاره‌های محیطی موثر بر شکل‌گیری فضاهای عمومی مشوق سالمندی موفق با تاکید بر ترجیحات سالمندان شهر شیراز. نشریه سالمند، سال پنجم، شماره ۱۵، ۳۴-۲۲.
- تقدیسی، محمد حسین و استبصاری، فاطمه و رحیمی فروشانی، عباس و افتخار اردبیلی، حسن و شجاعی‌زاده، داود و دستورپور، مریم و مصطفایی، داود(۱۳۹۳)، آموزش مبتنی بر رویکرد سالمندی موفق بر رفتارهای ارتقا دهنده سلامتی سالمندان: یک مطالعه کارآزمایی بالینی. مجله علوم پزشکی رازی، دوره ۲۱، شماره ۱۲۵، ۳۶-۲۵.
- حیدری، علی‌اکبر و تیموری، پریا و مرادیان، سلمان(۱۳۹۷)، ارزیابی تأثیر مقیاس مکان بر میزان دلبستگی در سه مقیاس خانه، محله و شهر بر پایه دو متغیر سن و جنسیت مطالعه موردی: شهرهای تهران و ساری. فصلنامه آرمانشهر. شماره ۲۶، ۱۶-۳.
- داداش‌پور، هاشم و الوندی‌پور، نینا(۱۳۹۵)، عدالت فضایی در مقیاس شهری در ایران؛ فرامطالعه‌ی چارچوب نظری مقاله‌های علمی موجود. نشریه هنرهای زیبا، دوره ۲۱، شماره ۳، ۸۰-۶۷.
- دارابی، سعیدالله و ترابی، فاطمه(۱۳۹۶)، بررسی و مقایسه روند سال‌خوردگی جمعیت در کشورهای آسیایی و اروپایی طی سال‌های ۱۹۵۰ تا ۲۰۱۵. نشریه سالمند، دوره ۱۲، شماره ۱، ۴۳-۳۰.
- زاهدنژاد، شهلا و فاضلی، یاسین و رضایی، حسین و حقیق‌زاده، محمدحسین(۱۳۹۴)، ارتباط راهبردهای مقابله‌ای و مذهب‌گرایی با رضایت‌مندی زندگی سالمندان ساکن در سرای سالمندان اهواز، نشریه سالمند، دوره ۱۰، شماره ۴، ۳۸-۳۰.
- زرقانی، سید هادی و خوارزمی، امیدعلی و جوهری، لیلا(۱۳۹۴)، ارزیابی شاخص‌های فضایی-کالبدی شهر مشهد در راستای تبدیل شدن به شهر دوستدار سالمند. نشریه جغرافیا و آمایش شهری-منطقه‌ای. شماره ۱۵، ۱۹۶-۱۷۷.
- زرقانی، سید هادی و خوارزمی، امیدعلی و جوهری، لیلا(۱۳۹۴)، ارزیابی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در شهر مشهد با تاکید بر شاخص‌های فرهنگی - اجتماعی، نشریه پژوهش‌های جغرافیای انسانی. دوره ۴۷، شماره ۴، ۶۸۸-۶۷۳.
- زندیه، مهدی(۱۳۹۱)، مناسب‌سازی منظر شهری برای سالمندان. نمونه موردی: محله قیطره تهران. مجله سالمند.

سال هفتم. شماره ۲۵، ۱۸-۷.

- شرقی، علی، ضرغامی، اسماعیل، الفت، میلاد، صالحی کوسالاری، فرزانه (۱۳۹۵)، سنجش وضعیت شاخص‌های جهانی شهر دوستدار سالمند در کلان‌شهر تهران (AFC). نشریه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای. سال هشتم، ۲۲-۱.
- شریعت، فریبا، مرادی، فاطمه، قهرمانی، رضا (۱۳۹۴)، بررسی نیازهای فرهنگی و اجتماعی و اقتصادی و رفاهی و ساختار شهری اعضای کانون سالمندان شهر تهران. نشریه سالمند. دوره ۱۰، ۲۵-۸.
- صادقی، فریبا، کلدی، علیرضا، صحاف، رباب (۱۳۹۰)، تبیین تجربه سالمندان و مراقبین عضو خانواده آنان از دوستدار سالمند بودن شهر تبریز. نشریه سالمند، دوره ۶، ویژه‌نامه دانشجویی، ۵۱-۴۱.
- طاهری بازخانه، صالح. کریم‌زاده، مصطفی، تحصیلی، حسن (۱۳۹۴)، بررسی عوامل اقتصادی-اجتماعی مؤثر بر امید به زندگی در ایران. مجله اقتصادی، شماره‌های ۱ و ۲، ۹۴-۷۷.
- علی الحسابی، مهران، رفیعی، فرخنده (۱۳۹۱)، ارزیابی نیازمندی‌های سالمندان در فضاهای شهری، مطالعه موردی: پارک خلدبرین شیراز، نشریه آرمانشهر. شماره ۹، ۲۵۷-۲۴۷.
- فروغمند اعرابی، هوشنگ، کریمی فرد، لیلا (۱۳۹۴)، «شهر دوستدار سالمند و معیارهای طراحی مرکز تعاملات اجتماعی سالمندی با رویکرد سلامت روان» نشریه مدیریت شهری، شماره ۳۹، ۳۴-۷.
- کاظمی، علی (۱۳۹۷)، ارایه موضوع روش تحقیق فراترکیب. دانشگاه تهران.
- کمالی، یحیی (۱۳۹۶)، روش شناسی فراترکیب و کاربرد آن در سیاست‌گذاری عمومی. فصلنامه سیاست. دوره ۴۷، شماره ۳، ۷۳۶-۷۲۱.
- محمدزاده، رحمت (۱۳۹۴)، تحلیل فضاهای گذران اوقات فراغت سالمندان پارک گلستان شهر تبریز و ارائه راهکارها. نشریه هویت شهر. سال نهم، شماره ۲۳، ۵۸-۴۷.
- مرادی، بهروز و حسن‌آبادی، داود و مجتهدزاده، پیروز و لطفی، حیدر (۱۳۹۹)، تهدیدات امنیت ملی در مناطق مرزی: مطالعه موردی استان‌های کردستان و کرمانشاه. فصلنامه علمی-پژوهشی جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، سال یازدهم، شماره ۱، ۵۹۶-۵۷۱.
- معتمدی، عبدالله (۱۳۸۴)، نقش رویدادهای زندگی در سالمندی موفق. مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، دوره ۲۲، شماره ۴، ۲۰۳-۱۸۹.
- معتمدی، عبدالله و اژه ای، جواد و آزاد فلاح، پرویز و کیامنش، علیرضا (۱۳۸۴)، بررسی رابطه بین گرایش‌های مذهبی و سالمندی موفق. دو ماهنامه علمی-پژوهشی دانش‌ور رفتار، سال دوازدهم. شماره ۱۰، ۵۶-۴۳.
- منتظرالحجه، مهدی و شریف‌نژاد، مجتبی و رجبی، مریم (۱۳۹۷)، سنجش عوامل کالبدی مؤثر بر حس امنیت در فضاهای شهری از دیدگاه سالمندان. نمونه موردی: میدان خان یزد. نشریه علمی-پژوهشی معماری و شهرسازی ایران. دوره ۹، شماره ۱۵، ۱۰۵-۹۱.
- منصورحسینی، ندا و جوان فروزنده، علی (۱۳۹۷)، نقش مولفه‌های کالبدی-معنایی مکان‌های عمومی مجتمع‌های مسکونی در حضورپذیری سالمندان. مطالعه موردی: شهرک اکباتان. نشریه هویت شهر، سال ۱۲، شماره ۳۳، ۷۴-۶۱.

- میرچولی، الهام. داودپور، زهره (۱۳۹۴)، شهر مطلوب سالمندان؛ تطبیق شهرها با نیازهای سالمندان. تهران: چاپ سوم، نشر اندیشه سرا.
- نظم‌فر، حسین و علوی، سعیده و صادقی، نسرين و عشقی چهاربرج، علی (۱۳۹۷)، امکان‌سنجی تحقق شهر دوستدار سالمند در شهرهای ایران. مطالعه موردی: شهر بوکان «فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات شهری». شماره ۲۷، ۶۷-۷۸.
- وفاپیان، امیر، منصوریان، یزدان (۱۳۹۷)، چگونه یک تحقیق مروری انجام دهم؟. نشریه فناوری اطلاعات و ارتباطات: مفاهیم و کاربردها، شماره ۱۹۷: ۸۵-۹۰.
- هاشم‌نژاد، هاشم، اسدی بوالوردی، سمیرا (۱۳۸۸)، بهره‌گیری از فضای اقامتی روزانه برای ارتقای سطح کیفی زندگی سالمندان. نشریه آرمانشهر. شماره ۲، ۷۵-۹۰.
- ذکری، عباس. جمالزاده. سمانه (۱۳۹۷)، ارزیابی عوامل حس تعلق به مکان در بهبود کیفیت زندگی ساکنان خانه سالمندان «فصلنامه آرمانشهر». شماره ۲۵، ۲۹۳-۳۰۰.
- رخ، سحر، حجت و عیسی و صالح‌نیا، مجید (۱۳۹۷)، پیری در خانه: روح نهفته در معماری ایران. مطالعه موردی: فضاهای مناسب سالمند در معماری بومی کرمان. نشریه هنرهای زیبا، دوره ۲۳. شماره ۲، ۱۶-۵.
- Golant, S. (2015). *Aging in the Right Place*. Towson: Health Professions Press.
- Golant, S. M. "Explaining the ageing in place realities of older adults." In *Geographical Gerontology: Concepts and Approaches*. Edited by Mark Skinner, Gavin Andrews and Malcom Cutchin. London: Routledge, 2018, pp. 189-202.
- Judith Sixsmith Mei Lan Fang Ryan Woolrych Sarah L Canham Lupin Battersby Andrew Sixsmith, (2017), "Ageing well in the right place: partnership working with older people", *Working with Older People*, Vol. 21 Iss 1 pp.
- M. Scott Ball, (2004), *Aging in Place: A Toolkit for Local Governments*, Atlanta Regional Commission.
- Means, R., & Evans, S. (2012). Communities of place and communities of interest? An exploration of their changing role in later life. *Ageing and Society*, 32(8), 1300-1318
- Sandelowski, M.; Barros, J. (2007), *Handbook for synthesizing qualitative research*, Springer publishing company Inc.
- S. U. Mohd Tobi, M. S. Fathi, and D. Amaratunga, Ageing in place, an overview for the elderly in Malaysia, AIP Conference Proceedings (2017); doi: 10.1063/1.5005434
- Sixsmith, A., & Sixsmith, J. (2008). Ageing in place in the United Kingdom. *Ageing International*, 32, 219-235.
- Spang, Lisa. (2018). Life Satisfaction When Ageing In Place. Successful ageing in an interdisciplinary context popular since presentations. *Orebro University*. P. 9-15.
- Story, Molly Follette. Mueller, James L. Mace, Ronald L. (1990). *The Universal Design File, Designing for People of All Ages and Abilities*. NC State University, The Center for Universal Design.
- Sun Orton., Marian. (2018). ageing in urban neighbourhoods in Beijing, China: An ethnographic study of older Chinese people's neighbourhood experiences. A thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in Built Environment, Health and Wellbeing. University of Warwick, Centre of Lifelong Learning
- Vasunilashorn, S. Steinman, B. A., Liebig, P. S. & Pynoos, J. (2011). Aging in place: Evolution of a research topic whose time has come. *J Aging Res*.
- WHO. (2007). *Global Age-Friendly cities: a Guide*. Geneva: World Health Organization.

Zhao, S.(1991), Meta-theory, meta-method, meta-data analysis: what, why, and how?.
Sociological Perspectives, 34, pp.377-390.